

# Kind en Bijbel

Wilt u bij het overdenken van dit onderwerp iemand in uw gedachten nemen?

Iemand die u gekend hebt van vroeger, zo lang mogelijk geleden. Een opa, een oma, of nog ouder, of een tante. Ze (voor het gemak neem ik aan dat het een zij was, het kan net zo goed een hij zijn) leeft misschien al lang niet meer, maar u ziet haar nog voor u, zoals ze aan tafel zat, en voor haar lag de Bijbel.

Dé Bijbel. Haar Bijbel. Daar las zij in, daar sprak zij over, daar leefde zij uit. Begreep zij alles wat ze las? Nee, helemaal niet. En nu heb ik het nog niet eens over het geestelijk, zielsbevindelijk verstaan van Gods Woord, zoals Gods Geest het Zijn kinderen leert, want over dat verstaan gaat het niet zozeer. Nee, ik bedoel nu allereerst het uitwendig begrijpen van wat er staat.

Dan kwam ze vaak woorden tegen waarvan ze de betekenis niet begreep. Dan struikelde ze meermalen over een lange zin, vol komma's en bijzinnen. Als je haar zou vragen: Oma, wat betekent dit of dat, zou ze vaak moeten zeggen: Och, kind, dat weet ik niet. Hele hoofdstukken soms waren voor haar min of meer duister, bijvoorbeeld in de profeten. En toch was ze goed thuis in de Bijbel. Ze was verbonden aan die Bijbel. Ze had eerbied voor de Bijbel. Want het was het Woord van God.

Misschien had ze een Bijbel met kanttekeningen. Dan gebruikte ze die ook. Misschien een bijbelverklaring zoals van Matthew Henry. En verder las ze veel in haar oude schrijvers. Die waren haar lief. Daar leerde ze veel uit, waardoor ze duistere bijbelplaatsen beter verstond. Toch waren die geschriften niet haar belangrijkste hulpmiddelen bij het lezen van Gods Woord. Ze bad: Zend, Heere, Uw licht en waarheid neder. En begreep ze dan elk woord? Welnee, maar dat hoefde ook niet. Daar klaagde ze ook niet over. Ze klaagde wel over haar duister verstand, maar ze klaagde nooit over onduidelijkheid van het Woord des Heeren.

Vrienden, hoe is het dan zover kunnen komen, dat nu her en der gezegd wordt, dat die Bijbel van oma thans voor ons en voor onze kinderen niet meer bruikbaar zou zijn? Dat die Bijbel natuurlijk de Statenvertaling hoognodig herzien moet worden, omdat die voor onze kinderen onmogelijk meer te begrijpen zou zijn? Onze kinderen krijgen opleidingen waarvan oude oma niet eens had kunnen dromen. Ze zijn bezig met computers op een manier waar wij als ouderen vaak niet aan kunnen tippen. Zou dan die Bijbel ineens te moeilijk voor hen zijn? Wat is er toch aan de hand?

Er is op dit gebied heel veel verwarring. We horen volstrekt tegenstrijdige geluiden. Heel sterk viel mij dat op, toen het RD eens een aantal predikanten naar hun mening vroeg over de moeilijkheid van de Statenvertaling voor de jeugd.<sup>1</sup> Het waren dominees die stuk voor stuk de Statenvertaling gebruikten op de preekstoel, op de catechisatie, op huisbezoek. Maar hun ervaringen liepen totaal uiteen. Ik geef hier een aantal antwoorden. Predikant nr. 1 zei: De Statenvertaling is best te lezen voor jongeren van deze tijd. Kerkelijke jongeren ervaren geen drempel; ze zijn met de taal opgegroeid. Voor niet-kerkelijke mensen ligt dat anders. Je hebt te maken met een heilig boek, waarbij er altijd een stuk gewenning nodig is om de inhoud te kunnen verstaan.

Predikant nr. 2: Ik ben erg gelukkig met het initiatief tot herziening van de Statenvertaling. Ik zie dat catechisanten steeds meer op problemen stuiten bij het begrijpen van de Statenvertaling. Je merkt bij jongeren dat de taal van de Statenvertaling niet aansluit bij hun taalgebruik.

Predikant nr. 3: De Statenvertaling te moeilijk? Ik merk er weinig van onder catechisanten. Ik zie de noodzaak van herziening niet in. Moet je ter wille van enkele woorden een geheel nieuwe opzet maken? Als er vragen zijn, zijn er genoeg bronnen beschikbaar om de tekst te onderzoeken.

Predikant nr. 4: Voor catechisanten is de Statenvertaling onvoldoende toegankelijk. Met alle liefde en waardering die ik voor de schoonheid en het literaire karakter van de Statenvertaling heb, in die taal spreken wij niet meer. Predikant nr. 5: De taalbarrière zie ik wel, maar of je dat met een herziening moet aanpakken, is maar de vraag. Ik moet soms wel mijn best doen om teksten uit te leggen op catechisatie, maar je ziet overal een geestelijke verschraling optreden. Die gaat onze eigen kring niet voorbij. Wat is onze geestelijke bagage? En komen wij nog toe aan onderzoek, aan lezen? Ik denk dat mensen vijftig jaar geleden beter onderlegd waren in Gods Woord dan nu. Vijf predikanten. Twee van hen zien eigenlijk geen probleem en vinden dat het met die zogenaamd moeilijke Statenvertaling toch wel meevalt. Twee anderen signaleren wel een ernstige taalbarrière en zijn daarom voorstanders van een herziening van de Statenvertaling in hedendaagse taal. De vijfde erkent de taalbarrière ook wel, maar vindt herziening geen oplossing, omdat hij het probleem dieper ziet liggen.

Ik geloof dat die laatste gelijk heeft. Wie een beetje zijn mensen kent, zal moeten erkennen dat er een taalbarrière is tussen de Statenvertaling en nu heb ik het maar

helemaal niet over buitenkerkelijken, neen nu heb ik het over onze eigen mensen. Vaders, zegt u eens eerlijk: Valt u het bijbellezen aan tafel altijd gemakkelijk? Begrijpt u altijd wat u leest? En alweer, nu bedoel ik niet, dat de Schrift voor ons altijd een gesloten boek blijft geestelijk gezien, als Gods Geest er niet aan te pas komt. Het gaat nu om het puur taalkundig begrijpen wat er staat. Maar het is me te gemakkelijk, als men dan zegt: vier eeuwen scheiden ons van het 17e-eeuwse Nederlands van onze Bijbel; wij hebben nu een nieuwe vertaling in het Nederlands van de 21e eeuw nodig of op zijn minst een hertaling van de Statenvertaling in de taal van deze tijd. Dat is te simpel geredeneerd.

We dienen eerst de vraag te stellen: Hoe is die taalbarrière, die kloof, ontstaan tussen de Statenvertaling en haar gebruikers? Ik geef daar twee antwoorden op: door de taalontwikkeling van nu en door de vertaalprincipes van de Statenvertalers.

Inderdaad, onze taal is de laatste halve eeuw sterk veranderd. Ik noem zo maar een paar factoren:

a Taal is het product van een samenleving. Onze samenleving, onze hele cultuur is heel anders geworden. De Nederlandse agrarische samenleving van honderd jaar geleden had nog veel gemeen met die van de 17e eeuw, en zelfs met de bijbelse tijd. Die samenleving is grotendeels verdwenen en, voorzover ze er nog is, drukt ze geen stempel meer op onze huidige cultuur. Thans zijn we hoog geïndustrialiseerd. We leven in het computertijdperk. De massamedia hebben een enorme invloed op de ontwikkeling van de taal.

b Een tweede factor van belang is een ongekennde internationalisering. Veel vreemde woorden zijn gemeengoed geworden,

c Verder is onze cultuur van leescultuur kijkcultuur geworden. Een boek moet plaatjes hebben. Vergelijk de krant vroeger en nu. De tv bepaalt het leven. Er wordt steeds minder gelezen. Er groeien thans volksstammen analfabeten op, die nog nooit een boek gelezen hebben (nou ja, een stripboek, dat wel). Dat doortrekt onze hele samenleving en die tendens gaat ook onze kringen niet voorbij,

d Tenslotte is een belangrijke factor in de grote verandering van onze taal, dat onze samenleving in enkele tientallen jaren radicaal ontkerstend is. Op straat, op het werk, op school, overal hoor je een heel andere taal, met een heel andere woordenschat en manier van uitdrukken dan in de kerk, onder invloed van de moderne media.

Wij hebben Gods Woord in onze Nederlandse taal, in een vertaling die eeuwenlang onze taal, onze cultuur, ons volksbestaan beslissend gestempeld heeft. Maar ons volk heeft de laatste halve eeuw God openlijk de rug toegekeerd, Zijn dienst verlaten. Zijn Woord en We t radicaal verworpen. Daardoor is heel onze cultuur in een crisis zonder weerga gekomen, tot en met onze taal toe, die dagelijks verder af komt te staan van de taal van de Bijbel.

Taal is levend, taal verandert. Een nieuwe generatie hanteert thans een heel andere woordenschat dan honderd jaar geleden. Maar laten we elkaar daarmee niets aanpraten. Dat wil niet zeggen dat onze Statenvertaling daardoor onverstaanbaar geworden is. Op de punten waar het op aankomt, is zij glashelder voor iedereen, jong of oud, kerkelijk of niet-kerkelijk. Zijn er dan geen teksten en hele hoofdstukken die moeilijk te begrijpen zijn? Jazeker. Maar dan is het zaak, goed te beseffen wat de oorzaak is.

Ik noemde daarstraks twee oorzaken die het lezen van de Statenvertaling moeilijk maken. Daar is niet alleen de verandering van onze taal, vooral in de laatste halve eeuw. Ook de vertaalprincipes van de Statenvertalers zijn hiervan belang.

De Statenvertaling is bijna vierhonderd jaar oud. Natuurlijk is dat te merken in de taal. Maar men moet die ouderdom niet overdrijven. Er wordt al jaren beweerd dat de Statenvertalers de Bijbel vertaald zouden hebben in het alledaagse Nederlands van de 17e eeuwen dat dit ons het recht zou geven, hun werk te herschrijven in het alledaagse Nederlands van nu. Maar de Statenvertalers hebben juist niet het gewone Nederlands van hun tijd gebruikt. Bewust hebben zij gestreefd naar een deftige, verheven taal. Met die taal hebben zij de heiligheid tot uitdrukking willen brengen van de hoge, heilige God Die tot ons spreekt in dat Woord. Hun woordkeus is bepaald door plechtigheid en vroomheid, uit een diep besef van eerbied. Ver boven de spreektaal van toen. Voor de gewone man in de 17e eeuw, die echt geen woorden als 'gij' en 'nademaal' gebruikte, moet de taal van de Statenbijbel minstens zo moeilijk geweest zijn als voor ons nu.

Er komen in de Statenvertaling inderdaad woorden voor, die toen gewoon waren, maar later in onbruik zijn geraakt. Maar dat hoeft geen probleem te geven. Neem het woord 'krank'. Wij gebruiken dat in het dagelijks leven niet meer, maar we weten de betekenis nog wel. Het probleem is niet, dat 'krank' niet begrepen wordt, maar dat van het gebruik een vervreemdend effect uitgaat. Het is geen spreektaal meer. Wie dan een wat kritische inslag heeft en weet dat 'ziek' hetzelfde betekent, ergert zich

eraan, dat hij nog steeds 'krank' in zijn Bijbel ziet staan. Konden ze dat nu niet even veranderen? Men weet heus nog wel wat 'wenen' is. Maar wie in deze tijd voor vol aangezien wil worden, kan het toch niet maken om zo'n ouderwets woord te gebruiken? De volgende stap is dan ook, om te eisen dat 'wenen' in de Bijbel vervangen wordt door 'huilen'.

Het probleem van de moeilijke verstaanbaarheid ligt niet allereerst in ongebruikelijke woorden. Voorzover het werkelijk om onbekende woorden gaat, is dat ook nog wel met een verklarende woordenlijst op te lossen.

Wie probeert na te gaan waar nu eigenlijk de moeilijkheid ligt in het lezen van de Statenvertaling, komt tot de conclusie dat het probleem vooral ligt in de soms ingewikkelde zinsbouwen moeilijke taalkundige constructies. Wie dat onderzoekt, zal ontdekken, dat dat maar voor een deel een kwestie is van oudNederlands (bijvoorbeeld de naamvalsbuigingen), maar veel meer van vertaalprincipe. De Statenvertalers vertaalden zo letterlijk mogelijk. Zij hadden de opdracht, zo nauw mogelijk aan te sluiten bij de grondtekst, niet alleen de woorden, maar ook de volgorde van de woorden uit de grondtekst zoveel mogelijk aan te houden. Daardoor zijn hun zinnen vaak lang en ingewikkeld opgebouwd. Dat deden zij niet omdat zij slechte vertalers waren, maar uit eerbied voor de oorspronkelijke tekst, waar dat zo was.

De Statenvertaling was zo letterlijk, dat zij daardoor al vrij snel na verschijnen voor velen moeilijk te begrijpen bleek. De remonstrantse dichter Jacob Westerbaen schreef in 1655 over de Statenvertaling: 'Al zijn de woorden aldaar Duits, zo valt evenwel de zin derzelve op vele plaatsen duister, omdat het Hebreeuws-Duits of verduitst Hebreeuws is. (...) En zo valt het veeltijds zwaarte kunnen uitvinden hoe hier en daar de tekst aaneenhangt, invoege dat men hier niet alleen een tolk, maar ook somtijds nog een uitlegger om het vertolkte te verstaan van node heeft.'<sup>2</sup> Hier hebben we een ontwikkeld man uit de 17e eeuw. Hij had bij de Statenvertaling niet alleen een tolk, maar soms ook nog een uitlegger nodig. Hoe moet het dan geweest zijn voor de gewone man of vrouw die hooguit lagere school had?

Wanneer men dan nu spreekt van een verstaanskloof tussen mensen van de 21e eeuw en de 17e-eeuwse taal van de Bijbel zeggen we: nee, zo er van een verstaanskloof sprake is, loopt deze tussen de bijbellezers van de 17e én de 21e eeuw enerzijds en anderzijds de zo letterlijk mogelijke vertaalmethode van de Statenvertalers. Maar oude oma had eerbied voor haar Bijbel. Wat er voor haar duister was, schreef ze toe aan de verduistering van haar verstand, en het wezen van Gods

Woord was voor haar helder en klaar. Het kwam niet in haar op, een andere vertaling te vragen ...

De Statenvertalers hebben met de door hen gehanteerde woordenschat en zinsbouw de Nederlandse taal beslissend beïnvloed. Nu zien we het omgekeerde gebeuren. De Heilige Schrift wordt door middel van hertaling of door geheel nieuwe vertaling aangepast aan het geseculariseerde taalgebruik van onze ontkerstende samenleving. We zouden het ook zo kunnen zeggen: De Statenvertaling trok de mensen op tot het niveau van Gods Heilig Woord. Thans trekt men dat Woord omlaag naar het niveau van de alledaagse taal. Laten we zuinig zijn op het gekerstend Nederlands, zoals we dat van de bijbelvertalers ontvangen hebben.

De Statenvertaling is nog altijd de beste, meest getrouwe en betrouwbare overzetting van Gods Woord in onze Nederlandse taal. Die getrouwheid gaat weieens ten koste van de begrijpelijkheid. Inderdaad, de getrouwheid van de vertaling stond bij de Statenvertalers bovenaan.

Moeilijke verstaanbaarheid. Je zou het ook positief kunnen uitdrukken: een Bijbel waarbij je moet nadenken. Is dat zo verkeerd? In de grondtekst staan ook dingen, zwaar om te verstaan, naar het woord van de apostel Petrus.<sup>3</sup> Mag dat dan niet in de vertaling? Er is naast de twee oorzaken van de taalbarrière (of misschien beter uitgedrukt de verstaanskloof) die ik noemde, nog een derde aan te wijzen. De Statenvertalers hebben 'verklarend vertalen' zoveel mogelijk vermeden. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de Groot Nieuws Bijbel en Het Boek. Dat zijn vertalingen waarin tegelijk een stukje uitleg zit. De vertalers hebben de tekst niet alleen van de ene in de andere taal overgezet, maar tegelijk ook wat begrijpelijker gemaakt. Dat is een vertaalkeuze die de Statenvertalers beslist verworpen hebben. Zij lieten staan wat er letterlijk hoort te staan. Daarmee hebben de Statenvertalers het hun lezers niet gemakkelijk gemaakt, maar daartegenover stond de nodige hulp in de kanttekeningen. Zij horen bij de Statenvertaling. Juist omdat de vertaling dikwijls zo moeilijk is, dienen de kanttekeningen onder meer om moeilijke plaatsen uit te leggen.

Wanneer in de tekst gesproken wordt over de rieten van de kandelaar (en dat is letterlijk, want er staat in het Hebreeuws hetzelfde woord als er gebruikt wordt voor het riet aan de oever), dan verklaart de kanttekening dat daarmee de armen van de kandelaar bedoeld zijn.

Maar hoe komt het nu, dat men eeuwenlang geaccepteerd heeft, dat men bij het bijbellezen moest nadenken over het verheven taalgebruik (en dat was nog extra moeilijk, omdat de meeste mensen net als de oude oma met wie ik begon, niet méér hadden dan lagere school, terwijl dan bovendien nog tot in de negentiende eeuw de Statenbijbel in ongewijzigde oude druk werd gelezen), maar dat men nu eenvoudige, heldere, direct te begrijpen taal eist? Heeft dat iets met de tijdgeest te maken? Dan denk ik weer aan oma. Zij begreep inderdaad allerlei niet, maar zij accepteerde dat. Want zij was vervuld van eerbied voor het heilige Woord van de heilige God ...

Mag het lezen van de Bijbel niet wat inspanning vragen? Wij leven in een tijd van instantkoffie, instantfoto's, instantpudding, instanthuwelijken en instantechtscheidingen. In dat klimaat zouden de mensen graag ook nog een instantbijbel willen hebben. We willen met één oogopslag begrijpen wat er staat. Maar zo is de Bijbel niet. Wie zich moeite getroost voor bijbelonderzoek, wordt rijk beloond. De Bijbel heeft zijn eigen taal. De statenvertalers sloten zich niet bij voorbaat aan bij het gangbare taalgebruik van hun tijd. Zij kozen bewust voor een verheven, gewijde taal. Het is de klassieke geloofstaal van de kerk van alle eeuwen.

De Bijbel is in de loop der jaren niet verder van ons af komen te staan, maar wij staan verder van de Bijbel af. De taal van de Bijbel moet niet worden aangepast aan onze steeds geestelijk armer wordende Nederlandse taal, maar wij moeten terug. Het is de taal niet alleen van de Statenvertaling, ook van de belijdenisgeschriften, ook van de geschriften der vaderen, die ons dreigt te ontglippen, wanneer we zorgeloos zouden zijn. Nu de vraag. Welke plaats wilt u, dat de Bijbel in het leven van uw kind in gaat nemen? Dat hangt in de middellijke weg voor een belangrijk deel van u als ouders af.

Nu de vraag: welke plaats wilt u dat de Bijbel in het leven van uw kind in gaat nemen? Dat hangt in de middellijke weg voor een belangrijk deel van u als ouders af. Helaas moeten we vaststellen, dat steeds meer jongeren uit onze gemeenten de taal van de wereld beter verstaan dan de taal van de Bijbel en de kerk. Ze kunnen zo de namen van de voornaamste voetbalclubs noemen. Maar vraag ze niet naar de namen van de twaalf zonen van Jakob. Steeds meer zijn er die alles weten van drankje zus of mix zo, maar ze weten niet hoe God een mens bekeert. Ze weten niet het verschil tussen rechtvaardigmaking en heiligmaking. En ze vinden het ook niet belangrijk. Hoe komt dat? Dat ze wel de taal van de wereld kennen, maar niet de taal van de Bijbel, van de kerk? Hoe komt het dat hun manier van leven zo wereldgelijkvormig is? Vaak ligt de oorzaak in het gezin. Zondags gaat men nog wel naar de kerk. Maar hoe is het leven

door de week? Hoeveel invloed hebben de moderne media in onze gezinnen gekregen? Welke plaats gaat de Bijbel in het leven van onze kinderen innemen? Dat wordt voor een belangrijk deel bepaald door wat zij zien welke plaats de Bijbel inneemt in het leven van vader en moeder. Om uw kind met de taal van de Bijbel vertrouwd te maken, moet u uw kind daar van jongs af aan gewennen. Dat vraagt van u tijd en inspanning. Maar ik denk dat de leerkrachten op school dikwijls al behoorlijk goed aan de kinderen kunnen merken wat daar in de gezinnen aan gedaan wordt.

Jac. Koelman Dienaar des EuaDgeliums. Wanneer w e in de kerk, het onderwijs en in gezinsverband onze taak verstaan en voortdurend bezig zijn onze kinderen vertrouwd te maken met de Bijbel en uit te leggen wat er staat, zou de moeilijkheid in de praktijk nog weleens mee kunnen vallen. Ik weet wel dat veel ouders onder ons en dat zijn zeker niet de slechtste hier heel beschroomd over zijn. 'Wij kunnen onze kinderen toch niet bekeren,' zeggen ze dan. 'Nog veel minder kunnen wij ze iets geven dat w e zelf niet hebben.' U heeft volkomen gelijk. Bekeran kunnen wij ze niet; dat is Gods werk. Maar leren kunnen wij ze wel en dat is onze dure plicht; daar is de Schrift vol van; en w e hebben het bij de doop van ons kind beloofd. Mag ik eens laten horen wat een van onze hooggeachte oudvaders, ds. Jacobus Koelman, daarover heeft geschreven: "Laat uw kinderen dagelijks Gods Woord lezen en doet hen iets daarvan onthouden, hetwelk gevraagd zijnde, zij u zeggen mogen, of laat hen vragen voorstellen over hetgeen zij niet verstaan. Desgelijks, als zij met u in de huisoefeningen zijn (en daar moeten zij al vroeg bij zijn) en het Woord Gods wordt daar gelezen: laat hen iets onthouden, hetwelk zij gebruiken kunnen; of laat hen iets daarover vragen hetwelk hun duister was, of past hun iets toe uit hetgeen gelezen is; en laat hun zwakke oprechte pogingen u aangenaam zijn; beschaamt ze niet in tegenwoordigheid van anderen wegens onwetendheid, tenware hun trotsheid of moedwilligheid dat vereiste. Laat hen mede enige afzonderlijke hoofdstukken uit Gods Woord, geheel of ten dele, vanbuiten leren, doordat gij die hun meermaals voorleest en klaarlijk aanwijst wat grote en zoete en nuttige dingen daarin vervat zijn. Bijzonderlijk, laat hen uit de Spreuken van Salomo veel in hun memorie indrukken, dewijl die spreuken zo kort, klaar en vol betekenis zijn. Laat hen die menigmaal lezen, en laat ze dikwijls in uw huisoefeningen gelezen worden en tot verklaring en toepassing van dezelve iets gezegd worden." Tot zover ds. Koelman.<sup>1</sup> Merkt u hoe concreet hij is en welke eenvoudige dingen hij voorstelt? Laat ze elke dag zelf in de Bijbel lezen, praat daar met hen over. Stimuleer hen te vragen w a t zij niet begrijpen. Laat ze bijbelgedeelten uit het hoofd leren. Laten we proberen Koelmans raad wat uit

te werken voor deze tijd. Het kind moet gewoon leren wat specifiek bijbelse woorden en begrippen betekenen, zoals lankmoedigheid, vreze des Heeren, maar ook oud-Nederlandse woorden als mitsgaders of overmits. Het heeft daar ook weinig moeite mee tussen alle andere woorden die het in de kinderjaren leert. Het moet gewoon gewend raken aan bepaalde bijbelse zinsconstructies, zodat die niet meer vreemd in de oren klinken. En laten we daarbij niet te gering denken over het taalleervermogen van kinderen. Ik heb het nu concreet over kinderen in de leeftijd van de basisschool en ga zes punten noemen. Van belang is daarbij dat ze de woorden niet alleen horen, maar ook zien, dus zelf lezen en gebruiken en erover praten.

Punt één is dan ook, dat u ze een eigen Bijbel geeft, zodra ze kunnen lezen. Het mooiste zou zijn, wanneer dat financieel mogelijk is, dat ze twee Bijbels voor zichzelf krijgen, één voor thuis en één voor in de kerk. En als ik daar een praktische tip bij mag doen, geef Bijbels zonder duimgrepen. Het is niet alleen veel goedkoper, maar het stimuleert ze de bijbelboeken zonder zo'n hulpmiddel te kunnen vinden. Zorg dat ze de 66 bijbelboeken achter elkaar op kunnen zeggen. Oefen daar spelenderwijs maar mee.

Punt 2. Van groot belang is het meelezen in de kerk. Ik weet best wel dat niet meelezen niet hoeft te betekenen dat men niet luistert; er zijn mensen die liever geconcentreerd luisteren zónder meelezen en daar is op zichzelf natuurlijk niets op tegen. Maar laten we eerlijk zijn: niet meelezen is helaas bij sommige kerkgangers toch wel een teken dat men geen belang stelt in het gelezene en met zijn gedachten heel ergens anders zit. U doet daarom beter wanneer u uw kind van jongsaf aanwent om mee te lezen in de eigen Bijbel, wanneer het hoofdstuk gelezen wordt en ook onder de preek de Bijbel erbij te houden. Hoe dikwijls is een preek niet zo, dat de predikant de tekst van woord tot woord verklaart. Gewen uw kind eraan, bij wijze van spreken, de vinger er in de Bijbel bij te houden. Maar als vader en moeder zelf niet meelezen, moet u dat natuurlijk van uw kinderen ook niet verwachten. Uw kinderen moeten kunnen zien dat het Woord voor vader en moeder een lamp voor de voet is. U moet uw kinderen daarin opvoeden. Zorg als ze geen Bijbel in de kerk hebben liggen, dat ze er altijd één meenemen. Wat zijn ze er dikwijls groots op, als ze een Bijbel gekregen hebben. Laat dat blijvend zijn. Punt 3. Maar bij het meelezen in de kerk moet het niet blijven. Wat doet u thuis, na de kerkdienst? Wordt er dan nog eens

over de preek gesproken? Vraag uw kinderen of ze de tekst nog weten. Een goede aanleiding om ze de tekst uit het hoofd te laten leren. Echt, u onderschat uw kind als u denkt dat het dat niet kan. En weten ze de tekst van vorige week nog? Herhaal met elkaar als gezin de puntverdeling nog eens. Er zijn gezinnen waar na elke kerkdienst de tekst, de puntverdeling en de naam van de predikant genoteerd worden. U zult merken dat met zo'n eenvoudig hulpmiddel veel meer van de beluisterde preken in het geheugen behouden blijft. En wat ook heel goed is, zorg dat daarbij de kanttekeningenbijbel op tafel ligt en vergelijk wat daar over het Schriftgedeelte gezegd wordt.

Punt 4. Over het meelezen aan tafel zijn de meningen verdeeld. Dat zal er wel mee te maken hebben dat het lezen van het hoofdstuk na de maaltijd in menig gezin onder druk staat. Haast, haast, haast; die komt laat thuis en die moet vroeg weg. Maar Koelman had het over de huisoefeningen. Wanneer we overtuigd zijn van het belang, zullen we ons daarvoor ook inspannen. En ik ben ervan overtuigd dat het voor het kind ook hier goed is, als het meeleeft aan tafel. Wanneer ze eraan dat ze, als ze een woord niet begrijpen, naar de betekenis vragen. Natuurlijk niet tijdens het lezen en u moet ook het lezen niet zelf onderbreken om een moeilijk woord te verklaren; dat zou allemaal maar afbreuk doen aan de eerbied die vereist is bij het lezen zelf. Maar het moet voor het kind gewoon zijn dat het na het amen van het gebed nog even terugkomt op iets dat het niet snapte. U moet dat met tact leiden; het moet vooral niet iets geforceerds en plichtmatigs worden. Maar op deze wijze groeit ongemerkt hun woordenschat. En u zult merken: als u een keer hebt uitgelegd wat zwijnendraf is, of een vrijstad of een braakland braken, dan weten ze het ook. Schaam u niet als u het zelf eens goed na wilt zoeken. Vergeet daarbij de woordenlijst achter in de GBSbijbel niet. Ook is het om deze reden goed om aan tafel te lezen uit de kanttekeningenbijbel. Niet om wat ik ook weleens gehoord heb de kanttekeningen erbij te lezen. Dan wordt het lezen onnodig lang en daarbij is daar een principieel bezwaar tegen: Gods Woord wordt zo in het lezen vermengd met mensenwoord en dat mag niet. Maar de kanttekeningen zijn wel een uitmuntend middel om nog eens even wat uit te leggen.

Punt 5. Het voorlezen uit een boek met bijbelse verhalen voor kinderen. Dat moet niet in de plaats komen van het lezen aan tafel. Maar 's avonds, als het bedtijd wordt, is daarvoor een goede gelegenheid. Jarenlang waren er op dit gebied in onze kring

maar twee uitgaven. Het was Van Wijk of Vreugdenhil. De laatste jaren lijkt het wel niet op te houden, de ene nieuwe schrijver na de andere. De beste zijn die het dichtst bij de bijbeltekst blijven, met een eenvoudige toepassing. Ook dat maakt het kind vertrouwd met de inhoud van Gods Woord.

Punt 6. Meeleven met wat het kind op school uit de Bijbel leert. Dat het psalmversje daarbij een belangrijke plaats inneemt, behoeft geen betoog.

Zes punten, waarmee elke vader en moeder concreet uitwerking kunnen geven aan wat Koelman aangaf. Ik herhaal het nog eens:

1 elk kind een eigen Bijbel, het liefst twee.

2 meelezen in de kerk.

3 napraten thuis over de preek.

4 meelezen aan tafel.

5 voorlezen uit de bijbelse geschiedenis, tegen bedtijd.

6 meeleven met wat het kind op school uit de Bijbel leert. Heel belangrijk zijn vaste gewoonten. Wees daar zuinig op. Laat de prediking des Woords in de kerk en het lezen aan tafel de steeds terugkerende middelpunten zijn, met het voorlezen 's avonds, om uw kinderen in de basisschoolleeftijd vertrouwd te maken met het Woord van God. Natuurlijk is er meer te noemen. Verschillende bladen onder ons hebben een rubriek met bijbelse vragen voor kinderen. Die vragen zijn bedoeld om het kind Gods Woord te laten onderzoeken en zo de bijbelkennis te vermeerderen. Dat is nuttig, maar let u er wel op hoe het gepresenteerd wordt. Gemakkelijk kan het ten koste gaan van de eerbied voor de heiligheid van Gods Woord. De Bijbel is geen puzzelboek. Met dat voorbehoud hartelijk aanbevolen. En verder moet u uzelf leren steeds attent te zijn op gelegenheden om met uw kinderen de Bijbel op te slaan. Laat ze ook lezen of lees ze voor, de stukjes bijbelse geschiedenis van Van Rijswijk in De Wachter Sions. Het spreekt vanzelf dat u hulpmiddelen in hu is hebt op het gebied van bijbelkennis. Wanneer u de kanttekeningen onderzoekt, vergeet dan niet ook telkens de genoemde verwijsteksten op te zoeken en de kanttekeningen daarbij ook te raadplegen. Dikwijls vullen de kanttekeningen elkaar aan. De concordantie van Trommius mag in uw woning niet ontbreken. Leer uw kinderen die ook te gebruiken. Een goede bijbelverklaring is erg nuttig. Voor mij blijft toch altijd aan de spits staan de grote negendelige verklaring van Matthew Henry. Wel prijzig, maar een uitgave die u maar een keer in uw leven doet en voor uw gezin van onschatbare waarde is. Mocht

de prijs een bezwaar zijn, dan is er nog een behoorlijke samenvatting in twee delen. Dachsel is ook leerzaam, maar doordat van zeer veel schrijvers geciteerd wordt, loopt de principiële kwaliteit sterk uiteen, zodat je steeds kritisch lezen moet. Daarom voel ik mij altijd beter thuis bij Henry. Dat is wat ik maar even noem de standaarduitrusting van elk huisgezin: de kanttekeningen, Trommius, een goede bijbelverklaring zoals Matthew Henry. Daarnaast moet u in de boekhandel maar zoeken naar verdere goede boeken, zoals ik noem maar wat een bijbelatlas, een verklaring van bijbelse namen, een boek over planten of dieren in de Bijbel; er is op dit gebied veel dat de belangstelling van uw kind kan wekken. Mooi om cadeau te geven bij verjaardag of bijzondere gelegenheden. Maar laat u wel voorlichten door een vertrouwde boekverkoper, want er is ook veel rommel op dit gebied, dat juist afleidt van de waarheid. Maar, vaders en moeders, wat helpen alle leringen, wanneer onze wandel niet is naar onze woorden. Kinderen zien scherp. Ze merken het terdege, wanneer Gods

Welnu dan, wij wilden een ogenblik uw aandacht stille houden naar luid van wat u is voorgelezen uit [Genesis 49](#), het laatste gedeelte van het 31ste vers en dan lezen we Gods Woord aldus: "En daar heb ik Lea begraven". Wij wilden even stilstaan: ten eerste bij een verkregen Lea, ten tweede bij een gestomen Lea en ten derde bij een vereniging met Lea, om met een enkel woord tot onszelf in te keren. "Herhaal met elkaar als gezin de puntverdeling nog eens.

#### Noten

1. Reformatorisch Dagblad, 27 september 2003.
2. Geciteerd uit C. C. de Bruin, De Statenbijbel en zijn voorgangers, tweede druk, 1993, pag. 310.
3. 2 Petrus 3:16.